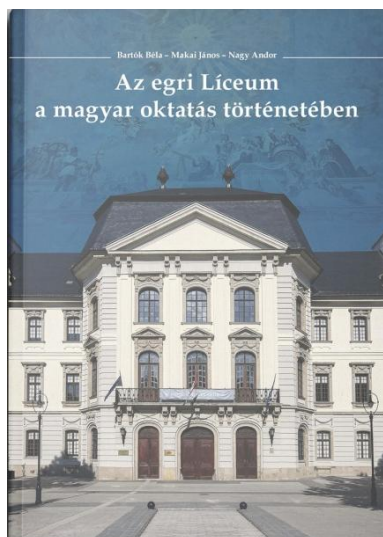

KATONA ANDRÁS

Egy reprezentatív kiadványról – Az egri Líceum 250 éve Bartók Béla – Makai János – Nagy Andor: Az egri Líceum a magyar oktatás történetében

2024 végén egyre gazdagodó neveléstörténeti irodalmunk egy újabb gyöngyszeme jelent meg az egri Líceum Kiadó gondozásában, mely tartalmában és kiállításában is páratlan jelentőségű. Oktatástörténetünk egy emblematikus helyszíne, az egri Líceum negyed évezredes története elevenedik meg a könyvespolcunk díszhelyére kíváncsozó ragyogó kiadvány lapjain. Bitskey István írta egy helyütt: „A történelmi emlékezet újabban Európa-szerte fellendült kutatásának tanulsága szerint többnyire azok a városok emelkedtek nemzetközi hírnévre, azoknak a neve idézett patinás értékeket, amelyeket valamely központi helyén, centrumában lévő épülete a szimbolikus reprezentáció megtestesítőjévé tudott lenni, valamely eszme budozójává vált.”¹

Ilyen hazánkban a pécsi Bazilika, a szegedi Dóm, a debreceni Nagytemplom és Egerben a Vár mellett a Líceum, tehát a többiekkel szemben egy oktatási intézmény. Ez talán hazánkban a kevés közül az egyik olyan helyszín, ahol az oktatás kezdettől ugyanazon a helyszínen zajlik. Az eredetileg is egyetemnek szánt építmény két és fél évszázados készülődés után lett valóban egyetemnek, és ráadásul az alapító püspök szándéka szerint katolikus egyetemnek a székhelye. Egy izgalmas történet leírását kapjuk a kötet hasábjain, hogyan telt el ez a bő nyolc emberöltő. Ráadásul mindezt – ahogy a cím is

¹ Idézi: BARTÓK Béla – MAKAI János – NAGY Andor (2024): *Az egri Líceum a magyar oktatás történetében*. Líceum Kiadó, Eger, 49.

sugallja – a magyar oktatás történetébe ágyazottan, és szakértő szerzők szakavatott tolmácsolásában.

Nem előzmény nélküli a kiadvány, hiszen több átfogó feldolgozás is született már a témában. Készült már kötet, mely a Líceumban folyó oktatás és tudományos tevékenység bemutatása mellett foglalkozik az épület építéstörténetével, gazdag dekoráciájával is. Ilyen a Petercsák Tivadar által szerkesztett sokszerzős munka, *Az egri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet 1763-2013*.² Tetszetős, gazdagon illusztrált, a jelenlegihez hasonló albumszerű kötet az egyetemi rangra emelkedés történetének jeles eseményeiről a jelenlegi szerzőtrío által írt *Az egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története*.³ Ide vehetjük a múlt század második felének főiskolai történetét megörökítő, Nagy József által szerkesztett kiadványt, az *50 éves a tanárképzés Egerben* címűt is,⁴ hiszen a főiskola volt a jelenlegi egyetem közvetlen előzménye, „bölcsője”. Megemlíthető még a kiadványunk által még csak nem is lajstromozott, Bodosi Béla nevével jegyzett összefoglalás, *Az egri líceumi iskolák története* című munka,⁵ valamint a Kiss Péter összeállított *Az érseki Líceum történetéből* című kötet is.⁶

Kiadványunk az időrendnek megfelelően három nagyobb fejezetre tagolódik: *A felsőoktatás kezdetei a barokk Egerben (1700–1799)* (Nagy Andor), *Az egri líceum iskolái a polgári korszakban (1799–1948)* (Bartók Béla) és *A pedagógiai főiskolától a katolikus egyetemig (1948–2021)* (Makai János). Lapozzunk bele a munkába, néhány érdekességet is kiemelve, hiszen a szerzők bevallottan nemcsak a történeti kutatás korábbi eredményeit összegezték, hanem saját új kutatási eredményekre is támaszkodtak. A kötet különlegességét az adja, hogy egyszerre szól az épületről, sőt az Egerben folyó nemcsak felsőfokú képzés egyéb helyszíneiről és a benne/bennük folyó oktatás történetéről is.

Először is tisztáznunk kell, hogy nem csupán a felsőoktatás egri történetéről van szó, hiszen az elmúlt két és fél évszázadban a Líceumban (és a hozzá tartozó intézményekben) folyt papnevelés, volt jogakadémia, rövid ideig orvosképzés, bölcséleti

² BARTÓK Béla – BITSKEY István – BUJDOSNÉ PAP Györgyi – CZEGLÉDI László – HAUSER Zoltán – KIS-TÓTH Lajos – KONCSOS Ferenc – LÖFFLER Erzsébet – LÓRINCNÉ THIEL Katalin – LUDÁNYI Gabriella – MÁTYÁS Ferenc – NAGY József – PETERCSÁK Tivadar – SZECSKÓ Károly – VERÓK Attila – ZÁM Éva (2013): *Az egri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet 1763-2013*. Szerk. PETERCSÁK Tivadar Líceum Kiadó, Eger, 499 p.

³ BARTÓK Béla – MAKAI János – NAGY Andor (2019): *Az egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története*. Líceum Kiadó, Eger, 174 p.

⁴ ESTEFÁNNÉ VARGA Magdolna – HAUSER Zoltán – HORVÁTH Tibor – KALÓ Ferenc – NAGY Andor – NAGY József – ORBÁN Sándor – PALCSÓNÉ ZÁM Éva – VADON Lehel (1998): *50 éves a tanárképzés Egerben*. Szerk. Nagy József. Eger Tanárképző Főiskola, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger, 203 p.

⁵ BODOSI Béla (2009): *Az egri líceumi iskolák története*. Líceum Kiadó, Eger, 129 p.

⁶ KISS Péter (2016): *Az érseki Líceum történetéből*. Tanker '97. Kft, Eger, 352 p.

és csillagászati oktatás, rajziskola, itt volt az első magyar tanítóképző elemi norma- és gyakorlóiskolával, alsófokú és felsőkereskedelmi iskola, folyt szőlészeti és kertészeti oktatás, és persze – ami közismert – volt fél évszázadon át pedagógiai, illetve tanárképző főiskola is. Eredetileg azonban az alapító Eszterházy Károly püspök egyetemnek szánta az épületet. A sors fintora, hogy a püspök ezen szándékát – persze királynői utasításra – elődje, Barkóczy Ferenc, akkor már esztergomi érsek és a magyarországi tanulmányi ügyek legfőbb felügyelője akadályozta meg: „*az egyetemi rang királynői engedélyezését most nem tartja sürgetőnek, mivel félő, hogy az egyetemi privilégium kiadásával olyan törekvések valósulnak meg az Universitason, melyet a gyakorlat nem igényel. Ennél fogva az egri püspöknek más utat-módot kell keresnie.*”⁷ A végleges elutasítás a Ratio Educationis előkészítése során érkezett meg, mely rendelet kizárta a budain kívül másik universitas létesítését Magyarországon. Megint a sors fura fintora, hogy a Ratio egyik alkotója, Ürményi József az egri jogakadémián is tanult.

A kötetben olvashatjuk, hogy a józsefi időket követően Martinovics Ignác javasolta – Markhot Ferencnek az egri orvoscépzés újraindítását szorgalmazó beadványa hatására – a budai egyetem Egerbe helyezését, ahol jóval kedvezőbbek az oktatási feltételek, mint a fővárosban.⁸ Később – szintén a kötetből tudhatjuk meg – 1943-ban és 1945-ben is felmerült a katolikus egyetem ötlete, sőt 1946-ban Állam- és Jogtudományi Kar létesült is, mely 1948-tól egy évig állami karként működött, majd kormányrendelettel megszüntették. Czapik Gyula egri érsek javasolta 1947-ben a Szent István Tudományegyetem megalapítását (az egri egyetem egy esztergomi orvosi karral bővült volna) – az egyetem alapítását Mindszenty József bíboros is támogatta –, de ennek megvalósítása egy év múlva a felekezeti nevelési intézmények államosításával természetesen elhalt.⁹ Egy volt hallgató, Dráviczki Imre visszaemlékezése alapján szintén a kötetből tudhatjuk meg, hogy az egri katolikus egyetem „ad acta” tételével 1949-ben a Debrecenből áthelyezett pedagógiai főiskolával kárpótolta a várost az akkori kormányzat.¹⁰

A rendszerváltozást követően ismét felbukkant az *Egyetemi álom*. Ilyen címmel közöl interjút a Heves Megyei Hírlap Nagy József és Makai János történészekkel.¹¹ Ennek az „álom”-nak a megalapozottságát bizonyítja, hogy az MSZMP Oktatási Igazgatóság egri Egészségház utcai épületének részleges átadásakor a következő szövegű szerződést kötötték: „*A szerződő felek tudomásul veszik, hogy amennyiben a Tanárképző Főiskolán egyetemi*

⁷ Idézi: BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 41.

⁸ BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 55.

⁹ BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 116.

¹⁰ BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 126.

¹¹ BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 164.

¹² BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 165.

*kar létesül, vagy a Tanárképző Főiskola egyetemmé válik, a minisztertanácsi határozattól számított egy éven belül a teljes épületet a Városi Tanács a Tanárképző Főiskola részére átadja.”*¹² 1991-ben stratégiát is alkottak az egyetemmé váláshoz, melyet az ezután következő főiskolai vezetők, főigazgatók és rektorok harcosan képviseltek. Például Palcsóné Zám Éva 1995-ben az integrációs viták során azt javasolta, hogy „a tanárképző főiskolákat, vagy azok egy részét – ahol értelmes integráció nem jöhet szóba – tanárképző egyetemmé kellene átalakítani”.¹³ A törvényi körülmények is egyre kedvezőbben alakultak, hiszen 1996-tól főiskolán is lehetővé vált egyetemi képzés, és az ezredforduló táján sorra alakultak az egyetemi tanszékek Egerben, 1992-ben Miskolccal létrejött az Észak-magyarországi Universitas.

2010-től újabb lépések történtek az egyetemi rang elnyeréséért, és 2015-ben létrejött az alkalmazott tudományok egyeteme sárospataki, gyöngyösi és jászberényi campusokkal, 2021-ben pedig teljesült az alapító Eszterházy Károly álma, katolikus egyetem létesül Egerben. Látszólag sikertörténet, de a könyv lapjain megjelenik ennek számos korábbi buktatója, illetve annak bőséges bizonyítéka, hogy a 250 éven át az egyetemen kívül is volt élet.

Hosszan idézhetnénk erről az izgalmas, hányattatásoktól is teli létről. A régebbi időszakból az első magyarországi tanítóképző intézetnek, az 1828-ban alapított egrinek az egyik virágkorát emelhetjük itt ki a dualizmus időszakából. Jeles tanárok tanítottak itt, és később igencsak nevéssé váló diákok koptatták a Líceum padjait. Legismertebb Gárdonyi, azaz ekkor még Ziegler Géza és irodalomtanára, az egyébként kiváló irodalmár, Répássy János plébános, aki egy őt kicsúfoló újságcikk miatt megbuktatta magyarból Eger később emblematikussá váló íróját. Megemlíthetünk még a jeles tanárok közül két költőt, Pájer Antalt és Mindszenty Gedeont, Babik József hitszónokot és író, Zsaskovszky Ferencet, a katolikus énekköltészet mesterét, Lányi Ernő és Pogatschnigg Guidó zeneszerzők nevét is, illetve Eger múltjának kutatóját, a történész Breznay Imrét, a helytörténész Trajtler Gézát, valamint Málnási Ödön egyház- és művelődéstörténészt is. A tanítványok között ott volt a későbbi polgári iskolai igazgató, Egri György, Balázs Béla királyi főigazgató, Kenyeres Elemér egyetemi magántanár, a gyermeklélektan neves kutatója, Fekete József tanügyi tanácsos, óvónőképző intézeti igazgató és Orel Géza majdani címzetes királyi főigazgató is.

A tanítóképző második, két világháború közötti aranykorából kiemelhető tanárok már zömmel világiak voltak. Így Szőke Sándor, Benkóczy Emil és Meiszner Imre, valamint az utolsó tanítóképzős igazgató, Somos Lajos mellett az irodalmár Abkarovits Endre, de az utóbbiak története egyetemi képzettségük révén már az 1945 utáni pedagógiai, majd tanárképző főiskolán is folytatódott.

¹² BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 165.

¹³ Idézi: BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 166.¹⁴ Idézi: BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 49.

A pedagógiai, majd tanárképző főiskola történetének érdekes részét képezik a névadás körüli históriák. Az 1962-es vietnámi kapcsolat – a Vinhi Pedagógiai Főiskola és az egri Tanárképző Főiskola akkoriban szinte kötelező barátsági egyezménye – „végzetes” következményekkel járt, hiszen ebből adódott, hogy 1969-ban elnöki tanácsi törvényerejű rendelet kötelezte – a vietnámi háború csúcspontján – a főiskolát a Ho Si Minh név viselésére. Amennyire evidens volt viszont e név letétele a rendszerváltozás táján, annyira nem volt magától értetődő az új név. 1988 őszén a Főiskolai Tanács még a Gárdonyi Géza nevet javasolta, de miután a kormányzat elvetette, felmerült a Balassi, az Eszterházy és Kazinczy név is. Az 1989 őszén megtartott közvetlen szavazáson döntően a diákok szavazatainak köszönhetően dőlt el verseny az alapító püspök, Eszterházy Károly javára. Hogy ez mennyire indokolt volt, azt Kandra Kabos az egri főképtan 19. század végi levéltárosa találóan fogalmazta meg: *„Eszterházy és ezen épületóriás (ti. a Líceum) között olyan benső, annyira szoros volt a viszony, mint művész és műve között. Egymásra vetnek fényt, egymást értelmezik, egymásra vallanak.”*¹⁴

Sok érdekességet említhetnénk meg a kötetből, azonban inkább olvasásra, sőt kutatásra ajánljuk ezt a figyelemre méltó munkát, melynek reprezentatív voltát Ternyák Csaba érseki és Pajtókné Tari Ilona rektori köszöntője, valamint Kalmár János szerkesztőnek, az Esterhazy-utal Kutatócsoport Kutatócsoport szakmai vezetőjének előszava is erősíti. Az ún. fűlszöveg pedig arról biztosítja az olvasót, hogy *„A korábbi munkák ellenére úgy gondoljuk, hogy indokolt a szerzők új kutatási eredményeire támaszkodó, tudományos igényű, gazdagon illusztrált kötetnek a megjelentetése, amelyben mindenekelőtt a 20. és a 21. századi eseményekhez kapcsolódó képek – amellet, hogy a leírtakat hitelesítik, egyszersmind kortörténeti dokumentumként is szolgálnak...”* Tehát nemcsak egy tudományos igényű, jeles neveléstörténeti munkát, hanem egy gazdagon illusztrált képeskönyvet is ajánlunk az olvasók figyelmébe.

Amennyiben bíráló megjegyzést is tehetünk, történeti munka lévén nem ártott volna egy rövid kronológia a kötet végén, s – mint jeleztük – a szakirodalom sem mondható teljesnek. Felvethető a tanító- és tanárképző intézetvezetők, igazgatók és főigazgatók, rektorok felsorolása is a püspökök és érsekek mellett. Nem ártott volna a tanárképző karok változásainak az akár ábrászerű bemutatása sem, hiszen jól illusztrálta volna az intézmény fejlődését, terebélyesedését. Ugyanaz elmondható az intézmény városon kívüli campusainak, képzési helyeinek – a vidékiek mellett (Sárospatak, Gyöngyös, Jászberény) budapestiek is voltak (SZOT iskola, csepeli kihelyezett tagozat) – az ábrázolására. A kötetben néhány ismétlődés is előfordul, hiszen az egyes szerzők nem mindig tudták tartani a megállapított nagyobb korszakhatárokat.

¹⁴ Idézi: BARTÓK–MAKAI–NAGY (2024) 49.